

EGYETEMTÖRTÉNETI KUTATÁSAINK NEMZETKÖZI KÖLCSÖNHATÁSAI

Gondolatok a 175 éves jubileum kapcsán

Az Erdészeti és Faipari Egyetem elődintézményéről, az egykori selmeci akadémiáról, annak történetéről könyvtárnyi irodalom szól szerte a világon. Bibliográfiájának összeállítására csak intézmény közös munkájával lehetne vállalkozni. 1970-ben Csehszlovákiában vaskos, több száz oldalas könyv jelent meg, öt nyelvű címmel, Csehszlovákia erdészeti tanügyének történetéről 1850—1963-ig. A több nyelvű cím is kifejezésre kívánta juttatni, hogy népeket érintő és érdeklő bibliográfiáról van szó. Magvát az a különleges rész képezi, amelyben a selmeci akadémia szerepel. Maradjunk még északi szomszédunknál. 1982 decemberében a *Práca* című lapban a jubiláló selmecbányai akadémia bányászati szempontból kerül elsősorban vizsgálat alá, mindenesetre szakunkra vonatkozóan is jellemzően sokat mondó címmel: *Az első a maga nemében a világon*. Néhány kiragadott mondatallal jelezni szeretnénk, hogy az említett könyvtárnyi irodalom ellenére is van még mit tenniök tudománytörténeteinknek. A cikk szerzője fel nem derített kérdésekről beszél, vitákról, melyek nemzetközi méretekben folynak az iskola alapításáról. Csehek, szlovákok, magyarok, jugoszlávok, osztrákok, románok, lengyelek és más országok kutatói foglalkoznak az akadémia történetével, az egykori hatalmas monarchia szakemberképzésével, az iskola jellegével (függetlenül elnevezésétől) stb. Figyelemre méltó a szerzőnek az a megállapítása is, hogy az akadémia alapítását a cseh és a szlovák nemzet szempontjából olyan nagy jelentőségűnek tartja, hogy létrehozását a szlovák és a cseh iskolarendszer évfordulójaként is ünnepli. Az ismert szlovák kutató — *Jozef Vozár* — joggal állapítja meg, hogy az akadémia több irányban is rendkívüli szerepet játszott a bányász, kohász, erdész szakemberek képzése révén. E szakemberek nevelésével hozzájárult több természettudományi szak fejlődéséhez, hatást gyakorolt a műszaki jellegű felsőoktatási intézmények kiépítésére nemcsak Európában, hanem a tengerentúlon is. A szerző helyesen, élő tradíciókról beszél, amelyek termékenyítő hatásúak voltak és azok a mai napig is. Kíváncsún tartja, hogy hazájának intézményei e hagyományokhoz intenzívebben kapcsolódjanak, mert ez nem öncélú, hanem segítséget jelent.

A neves osztrák erdész professzor — *Franz Hafner* — több tanulmányában foglalkozik az akadémia óriási nemzetközi szerepével, melyet erdészgenerációk képzésével töltött be a monarchiában, büszkén vallva, hogy milyen kimagasló tudósokat nevelt hazája, nemzete számára.

Ismerjük és figyelemmel kísérjük azokat az írásokat is, amelyek az Egyesült Államokban, Kanadában, a Német Szövetségi Köztársaságban, a Német Demokratikus Köztársaságban és másutt a világban más-más szempontok és érzelmek alapján vizsgálják, boncolgatják, értékelik az *Alma Mater* múltját és jelenét. A vizsgálódások útja természetszerűleg el-, vagy visszavezetnek Sopronhoz, illetve az Erdészeti és Faipari Egyetemhez, az egykori akadémia erdészeti és faipari jogutód intézményéhez, ahová a tanítványok visszatérnek emlékezni és erőt gyűjteni is a világ minden részéből. Ez a gyűjtő- és erőforrás több irányú kötelezettséget hárít ránk. Kötelezettségek vonatkozásában mindenekelőtt azokat a munkákat és feladatokat, melyek a jubileumi szám más írásaiban megfogalmazást nyertek. Nem kisebb köteletségünknek tartjuk — más országok, népek kutatóihoz hasonlóan, akik ugyancsak utódoknak vallják magukat — illő tisztelettel meghajtani magunkat dicső elődeink előtt, az

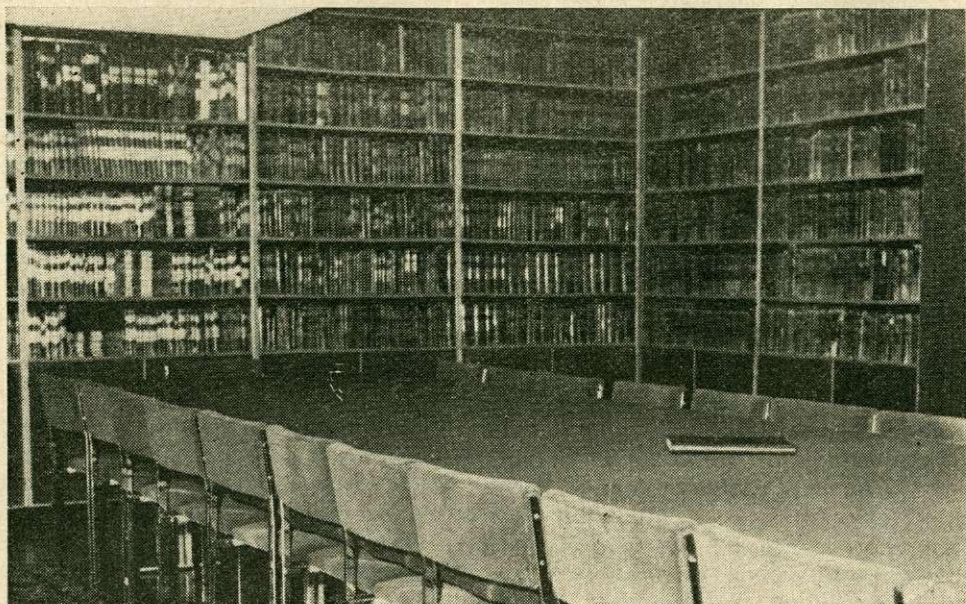
igazságnak megfelelően, tárgyilagosan feltárni szakjaink történetét, *átérezve azt a felelősséget* is, amely abból a tényből hárul ránk, hogy nagyjából mi vagyunk őrzői és ápolói e dicső múlt, százhetvenöt év írott és tárgyi dokumentumainak. A fentiek ismeretében talán megértésre és egyetértésre is talál az a megállapításunk, hogy felelőségünk és kötelességünk kettős; eleget kell tennünk nemzeti és nemzetközi elvárásoknak. Ebben az írásban — terjedelmi korlátainál fogva — inkább csak jelezni szeretnénk kutatásaink, felfogásunk alakulását és irányát.

Múltunk kutatásában az elmúlt évtized során gyümölcsöző együttműködést sikerült kialakítanunk csehszlovák, NDK-beli és NSZK-beli kutatótársainkkal. Az utóbbi időben megélénkültek kapcsolataink osztrák kollégáinkkal is, akik elsősorban a Bécsben lévő iratanyag hozzáférhetőségének biztosításával siettek és sietnek segítségünkre. Ez alapvető fontosságú, mert intézményünk közismerten a kiegészítésig összm monarchiai volt, következésképpen az eredendő iratanyag ausztriai irattárakban, levéltárakban, pontosabban a Staatsarchiv-ban található. Itt kell megemlítenünk, hogy magyar származású NSZK-beli kutatók, akik az utóbbi évtizedben örvendetes érdeklődést kezdtek tanúsítani az *Alma Mater* múltja iránt —, nem utolsósorban kezdeményezésünkre — lehetőségeiknél fogva rendelkezésünkre bocsátották azt a dokumentumanyagot, melyet másolatban megrendeltek a bécsi Staatsarchiv gazdag selmeci iratanyagából. Főleg első professzorunk *Heinrich David Wilckens* személyi anyagáról van szó. Ez érvényes arra az iratanyagra is, melyet ezek a kutatók NSZK-beli levéltárak anyagából bocsátottak rendelkezésünkre. Szeretnénk azonban sorrendet tartani.

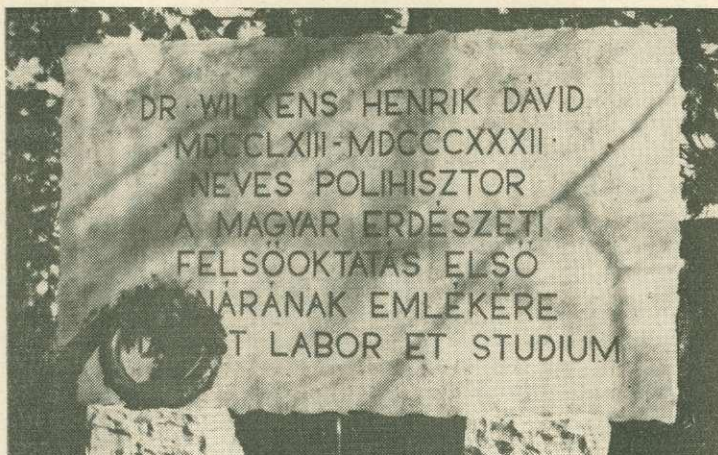
1970-ben e sorok írójának lehetővé vált, hogy egyetemünk kutatására, mindenekelőtt Wilckens-kutatásra felkereste azokat a könyvtárakat és levéltárakat, ahol ilyen anyagok lehetségesek voltak. Sikerült az akkor ismert valamennyi Wilckens-nyomtatványt, könyveket, cikkeket, tanulmányokat, másfajta írásokat felkutatni, megszerezni. Ezek ma az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárában díszkötésben rendelkezésre állnak. Nem sikerült azonban egyetlen iratanyagot sem biztosítani a levéltárakból. Csupán a regisztrálás volt részben lehetséges. Wilckens nyomtatásban megjelent műveinek csak kis része került mindmáig tanulmányozásra és értékelésre. Ami megtörtént, azt a jubileumra megjelenő Wilckens-monográfia tartalmazza. Erre egy ember nem is vállalkozhat, mert kiderült, hogy első professzorunk olyan sokrétűen foglalkozott a tudománnyal, és oly sok nyelvűen, hogy ennek vizsgálata legalább olyan sokoldalú műveltséget kíván, mint amilyen a szerző rendelkezett. Egyszóval Wilckens bírálata, munkáinak elemzése biológusok, botanikusok, fizikusok, csillagászok, erdészek, kémikusok, vadászok bevonását tenné szükségessé, sőt a nyelvészek is sok érdekességet, tudományos értéket fedezhetnének fel. (Mellékesen kell megjegyezni, hogy az ELTE Bölcsészettudományi Karának egyik ösztöndíjasa, aki NSZK ösztöndíjjal tartózkodik hazánkban, Wilckens bányászati-erdészeti szóhasználatának tanulmányozása céljából többször meglátogatta könyvtárunkat és ilyen irányú eredményeiről máris hasznosan számolt be professzorainak!) E nyugatnémetországi tanulmányút során ismét bebizonyosodott, hogy sem az ottani helytörténeti kutatások, sem a tudománytörténetiek nem mutatnak semmiféle érdeklődést Wilckens iránt. Ezt egyébként korábban egy érdeklődő-írásunk válaszlevele egyértelműen már előre sejtette. Bizonyíthatják ezt *Lesenyi Ferenc* és *Kiss Ignác* professzoraink kezdeményező lépései és negatív eredményei is. Mégis, mintha a konok hazai kezdeményezések, ha lassan is, megmozdítottak volna

valamit. Nagy jelentősége volt ebben annak is, hogy egyetemünkön felavatásra került Wilckens nagy méretű, méltó emlékműve. Az avatóbeszédben körvonalazásra került, hogy milyen kötelességei vannak az utókornak egyetemtörténeti vonatkozásban.

Azóta a tervekől több minden megvalósult. Abból a tényből, hogy egyetemünk első professzora a mai NSZK területén született, majd tanulmányait a mai NDK területén folytatta, a mai Csehszlovákiában lett professor, ott van végső nyugvóhelye, valamint az, hogy elődintézményünk 1867-ig császári-királyi összmonarchiai birodalmi intézmény volt, ahol sok nép fiai tanultak, azt a logikus következtetést kellett levonnunk, hogy egyetemünk történetének ismeretlen részletei csak nemzetközi összefogással, egymásrautalt, közös munkával dolgozhatók fel. Meg kellett tehát teremteni ennek a közös munkának kereteit, meg kell keresni azokat a kutatókat, akik hasonlóan gondolkodva, belátva ennek szükségességét és nélkülözhetetlenségét, hajlandók voltak a közös ügy szolgálatába állítani lehetőségeiket és felkészült tudásukat. Ez, bár időbe került, de ma az említett négy országban egymás kutatását támogató segítőtársak dolgoznak, amelynek következtében az eredmények nem maradtak el. Nem kerülhetjük meg a kérdést, amely a már említett fel nem derített kérdésekkel, vitákkal kapcsolatosak és nemzetközi méretűek az iskola alapítása vonatkozásában. E kérdések megoldása, a vélemények és a kutatások egyeztetése elsősorban bányász kollégáink feladatkörébe tartozik, mert itt mindenekelőtt az 1735—1770-ig tartó időszak problematikájáról van szó. Mi, erdészek ebben természetesen segíthetünk, kutatásaink újabb eredményeit rendelkezésre bocsáthatjuk, sőt ez kötelességünk is, de alapkutatásaink vonatkozásában könnyebb helyzetben vagyunk, mert az erdészeti felsőoktatás kialakulásának körülményei világosabbak, egyértelműbbek és nemzetközi vonatkozásban is könnyebben egyeztethetők. Példaként említjük meg, hogy az említett *Práca*

Az archív könyvtár

című lapban a szerző többek között azt írja, hogy *kiemelendő Prága szerepe Selmezbánya mellett* és, hogy a bányászati tudományok tanszékét a filozófiai és nem a jogi fakultáson szervezték meg, miként azt a múltban tévesen állították. Ennek feladata az volt, hogy szakembereket képezzen a Cseh Királyság területe számára, mint ahogy a mai jugoszláviai Idria területén 1763-ban felállított bányászati tudományos intézetnek *Johann Anton Scopoli* vezetésével a krainai, stájer és gorikai területek szakemberellátását kellett biztosítani. Erdemes felfigyelni arra a megállapításra is, miszerint csak látszólagos az, hogy az udvar az idriai és prágai iskolák megszüntetését utólagos intézkedéssel rendelte el. Az irattári, levéltári anyagok mélyebb tanulmányozása azt igazolja — állítja a szerző —, hogy az udvari körök kezdettől fogva azon igyekeztek, hogy *egyetlen központi bányászati tanintézetet kell létrehozni, és pedig egyértelműen Selmezbányán*. Vozár nagyon határozottan azzal fejezi be tanulmányát, hogy elgyáltalan nem védhetők meg korábbi és mai tudományos igényű megállapítások, miszerint az első selmeci iskola fokozatosan alakult akadémiává 1763 és 1770 között. A selmezbányai akadémia alapítása teljesen önálló aktust jelentett, amelynek semmi köze nem volt a korábbi, az előző iskolához. Megalapításának javaslatát 1762. október 22-én tárgyalták meg és 1762. december 20-án hagyták jóvá. Az iskola keletkezésének, alapításának ezt a dátumot kell elfogadni, az iskolának kezdettől fogva főiskolai jellege volt, és teljesen mellékes dolog, hogy mi volt a neve.

A kérdés bonyolultságát és a nézetkülönbségeket csupán jelezni kívánjuk, és pedig alapvetően egy lényeges ténnyel. Közel ötven évvel ezelőtt, 1935. június 22-én, a M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara nagyszabású emlékünnepele keretében emlékezett meg a bányászati szakoktatás megindulásának 200. évfordulójáról, Sopronban. Ezen az ünnepségen a nagy tekintélyű tudós professzor, *dr. Mihailovits János* felolvasta bizonyító erejű tanulmányát „Az első bányatisztképző tanintézet alapítása Magyarországon” címmel. Ebben többek között a következő megállapítások szerepeltek. Ha az iskola fogalmi körének ismérvei gyanánt elfogadjuk a szisztematikusan összeállított fix tanrendet, az együttesen hallgatott elméleti előadásokat, rendszeres vizsgákat és ezek ellátására megbízott tanszemélyzetet, akkor az első magyar bányászati tanintézet alapítását *III. Károly* királyhoz, székhely vonatkozásában pedig Selmezbányához kell kötni. A vonatkozó *legfelsőbb elhatározás 1735. június 22-én kelt*, amelynek ki-

egészítő részét alkotta az „Instructio”-nak nevezett szervezeti és tanszabályzat, melyet *Lauern János Ferenc* kamarai tanácsos szerkesztett, és melyet elküldtek báró *Mitrowski Jánosnak*, selmeci udvari biztosnak, azzal a meghagyással, hogy ennek egy-egy példányát minden egyes expectánsnak külön-külön kézbesíttesse. Mihalovits részletesen szól az intézet céljáról, a tanszemélyzetről és felügyeleti hatóságról, a hallgatók felvételéről, a tanidőről és tananyagról, a tanítási módszerről, a vizsgákról, versenyvizsgákról, az erkölcsi magaviseletről, fegyelemről, az iskola felszereléséről, a végzett praktikánsok alkalmazásáról, bányatisztekévé való kinevezéséről és a *bányaiskola utolsó* éveiről. Ez utóbbi részben találjuk a számunkra leglényegesebb, ugyancsak határozott és kutatásokon alapuló megállapítást, miszerint: „A bányaiskola most előadott teljes szervezetében 1763-ig folytatta bányatisztképző tevékenységét; ekkor vette kezdetét a dicső emlékü nagy királynő *Mária Terézia* által alapított „Selmeci Bányászati Akadémia”-nak fokozatos kiépítése, melynek rendes tanszékei közül az első a vegytan—kohászati 1763, a második a mathematica—mechanikai 1765-ben és a harmadik a bányamíveléstani, 1770-ben állíttatott fel. Ezek a katedrák szaktudományainkat immár széles alapon, egyetemi nivón, de egyúttal a gyakorlati készség fontosságának érvényre juttatásával kezelték. A bányaiskola azonban kiegészítőleg hét éven át még tovább működött, majd 1770-ben az új intézet organizációjának teljes befejezése után végleg megszűnt és minden ingó és ingatlan felszerelése természetszerűleg a Bányászati Akadémiára szállott”. Ehhez most csak annyit kívánunk hozzáfűzni, hogy ez utóbbi megállapítás legjobban hazánk egyetlen és első műszaki műemlék könyvtárának anyagával bizonyítható, amely helyileg Sopronban az Erdészeti és Faipari Egyetemen és Miskolcon, a Nehézipari Műszaki Egyetemen tekinthető meg.

A fentiek részletezése számunkra azért fontos, mert ez az iskola, intézmény oktatta kezdettől fogva az erdészet tudományát is. Az iskola neve nem téveszthet meg bennünket; nemcsak a bányászati tudományokat oktatta, hanem a montanisztikumot! A tudományos világ egyöntetűen elfogadta a világhírű professzor, *Tárczy Hornocho Antal* — egyetemünk díszdoktora — 1941-ben megjelent egyik nagy tanulmányának megállapítását, amely szerint Selmecen 1735-től a legmagasabb szinten oktatták a „montanisztikumot”. Ebbe a keretbe tartozott az erdészet is. Mihalovits idézett munkájából is tudjuk, hogy a végzett praktikánsok közül kerültek ki többek között a bányászat számára fenntartott erdők erdőmesterei is.

Gyulay Zoltán megállapítja, hogy a selmeci bányaiskola, amely alapításának idején a legmagasabb szakiskola volt és amely az 1763—1770-es években bányászati akadémiává fejlődött, bölcsője volt Magyarországon nemcsak a bányászati-kohászati és geodéziai-kartográfiai, hanem a kémiai, a geológiai, sőt erdészeti tudományoknak is.

Ami most már endészeti felsőoktatásunk létrejöttének kérdését illeti, ebben sincs kikristályosodott egységes vélemény, bár —, mint említettük — itt alapvető nézetkülönbségek nincsenek, csupán nézőpont és talán érzelmi vonatkozású dolgok kérdése, hogy a magyarországi erdészeti felsőoktatás kialakulásának folyamatából mit emelünk, vagy mit emelnek ki az utódintézmények kutatói, tudománytörténészei. Ismét példával világítanánk meg a kérdést. A bécsi udvarban 1807-ben született elhatározás arról, hogy a bányászati akadémián erdészeti tanintézetet kell létesíteni. 1807-ben ki is nevezik *Wilckenst* a tanintézet, illetve a *Förstkabinet* élére. Az intézkedés 1808 elején válik hatályossá és az első előadás 1809 elején hangzik el.

A fényképen szereplők nevei és beosztása: Alsó sor, balról jobbra — dr. Simon Béla gazdasági főigazgató, dr. Moór Artúr tanszékvezető egyetemi tanár, dr. Rónai Ferenc tanszékvezető egyetemi tanár, rektorhelyettes, dr. Herpay Imre tanszékvezető egyetemi tanár, dékán, dr. Gál János tanszékvezető egyetemi tanár, rektor, dr. Kovács Illés tanszékvezető egyetemi tanár, dr. Igmándy Zoltán tanszékvezető egyetemi tanár, rektorhelyettes, dr. Gencsi László tanszékvezető egyetemi tanár. Felső sor: dr. Király László tanszékvezető egyetemi tanár, dr. Molnár Sándor főtitkár, dr. Majer Antal tanszékvezető egyetemi tanár, dr. Bácsatyai László tanszékvezető egyetemi docens, dr. Kubinszky Mihály tanszékvezető egyetemi tanár, dr. Szodfridt István tanszékvezető egyetemi tanár, dr. Sitkei György tanszékvezető egyetemi tanár, dr. Béli Ferenc tanszékvezető egyetemi docens, MSZMP titkára, dr. Várhelyi József tanszékvezető egyetemi docens, dr. Szendrey István tanszékvezető egyetemi tanár, Eperjesy Barna tanszékvezető testnevelő tanár, dr. Somkúti Elemér tanszékvezető egyetemi tanár, Kirsch Imre vezető lektor, dr. Köhalmi Tamás tanszékvezető egyetemi docens, dr. Hiller István könyvtári főigazgató, Tóth György a személyzeti osztály vezetője.

Az alapítással kapcsolatos sok száz oldalnyi eredeti dokumentum tanulmányozása után teljesen jogosnak találjuk elődeink álláspontját, mindenekelőtt *Vadas Jenő* professzorunk, első történetírónk megalapozott állítását: az *Erdészeti Tanintézet* alapításának éve 1808. Ezért ünnepeljük most, 1983-ban önálló intézményi létünk 175. évfordulóját.

Szeretnénk ezt a szép jubileumot azzal is teljesebbé tenni, hogy egyértelmű, világos és határozott álláspontunkat részleteiben is kifejtjük, erdészeti felsőoktatásunk kialakulásának időpontokhoz, határozott dátumokhoz kötésével. E dátumok nem önkényesek, hanem tudományosan bizonyíthatók.

1735 Szervezett iskolai formák között, a montanisztikum elméleti és gyakorlati oktatásának keretei között a bányászatnak alárendelten megkezdődik az erdészeti tudomány oktatása hazánkban.

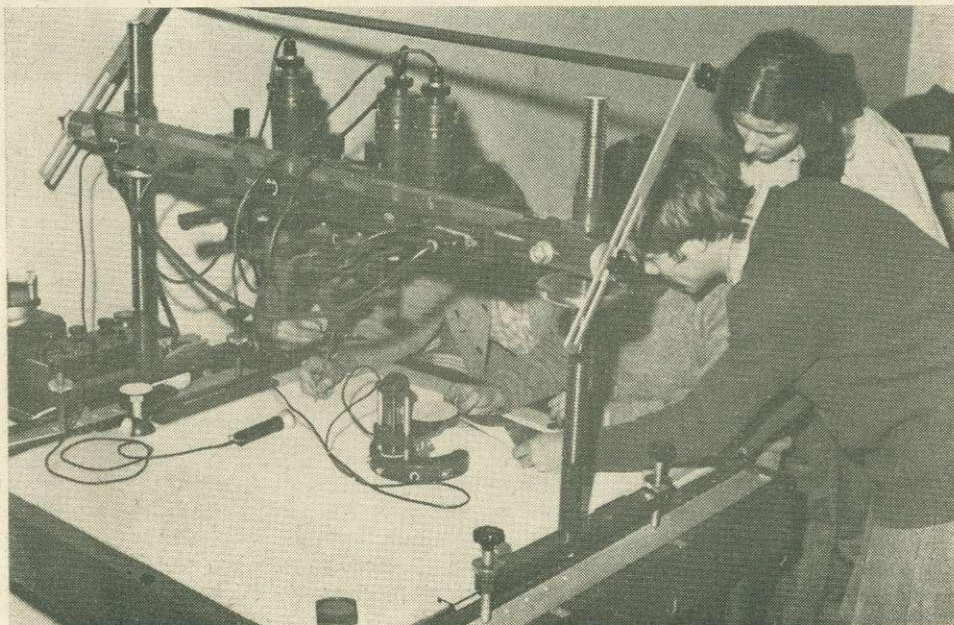
1758 Megjelenik az első írásos rendelkezés, amelyben az erdészet oktatását kötelezően előírják a praktikánsoknak.

1770 Mária Terézia a selmecbányai Bányászati Akadémia szervezési statutumát csak úgy hagyja jóvá, hogy az erdőművelés oktatására is megfelelő gondot kell fordítani, mivel ez a bányászat számára nélkülözhetetlenül szükséges.

Korábbi állításokkal szemben ma már bizonyítható, hogy a Bányászati Akadémián *Christoph Traugott Delius* az erdészet tudományát teljes részletességgel, a kor tudományának megfelelően elméletben és gyakorlatban felsőfokon oktatta. A magyar erdészeti felsőoktatás 1770-ben veszi kezdetét.

1808 A magyar erdészeti felsőoktatás nyilvános Erdészeti Tanintézetet kap, az *Alma Mater* innen, ettől az időponttól számítja önálló létét, az Erdészeti és Faipari Egyetem elődintézményének alapítását.

Dr. Hiller István

Légifénykép kiértékelési gyakorlat